

ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ А. КОНАН ДОЙЛЯ «УТРАЧЕНИЙ СВІТ»)

Рябчук О. В.

*викладач кафедри іноземних мов
Поліський національний університет
Старий бульвар, 7, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0003-2109-7422
o_ryabchuk@ukr.net*

Ключові слова: *переклад, реалії, способи перекладу реалій, англійська мова, українська мова.*

Мета цієї статті – розглянути особливості перекладу реалій у художньому тексті, а також визначити найпоширеніші прийоми перекладу реалій у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ». В результаті дослідження було виявлено, що у художніх творах реалії передають притаманний певній нації колорит, тому перекладачеві слід звернути на них особливу увагу. Для перекладача художній стиль є одним із найскладніших, оскільки під час перекладу художніх творів дуже важливо правильно передати зміст тексту, барвистість, образи та характер героїв. Перекладений роман чи повість є самостійним твором, оскільки перекладач вносить щось своє. Також перекладач стикається з такою проблемою, як діалоги та репліки. Досить складно передати іноземну мову українською так, щоб україномовна людина зрозуміла національні особливості іншого народу, тому в процесі перекладу часто є опущення, оскільки просто немає відповідних еквівалентів передачі реплік. Аналізуючи реалії у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» у перекладі українською мовою, ми виявили такі способи перекладу, як: транскрипція, транслітерація, калькування, трансформаційний переклад та переклад із використанням функціонального аналога. При цьому вважаємо, що переклад із використанням функціонального аналога має істотний недолік: відбувається заміна реалії, що може призвести до спотворення сенсу тексту, що є великим мінусом у роботі перекладача. Питання про передачу іншомовних реалій тією мірою, щоб вони були зрозумілі носіям мови перекладу, ще залишається відкритим у зв'язку з безліччю прийомів перекладу та різноманітням лексичних одиниць мови. Варто зазначити також, що процес перекладу не позбавлений творчого компонента, тому різні перекладачі можуть по-різному бачити варіант перекладу однієї й тієї ж реалії. Завдання перекладача – якомога повніше отримати інформацію, яка міститься в тексті оригіналу, аби оволодіти фоновими знаннями, які мають носії вихідної мови. Підсумовуючи, можна сказати, що адекватний переклад реалій – це складна та відповідальна робота, оскільки від цього залежить те, як читач сприйме твір та зрозуміє його сюжет.

TRANSLATION OF CULTURE-SPECIFIC ITEMS IN A LITERARY TEXT (BASED ON A. CONAN-DOYLE'S NOVEL "THE LOST WORLD")

Riabchuk O. V.

Lecturer at the Department of Foreign Languages

Polissia National University

Stariy Bulvar str., 7, Zhytomyr, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2109-7422

o_ryabchuk@ukr.net

Key words: *translation, culture-specific items, translation techniques of realities, the English language, the Ukrainian language.*

The purpose of this article is to consider the special aspects of the translation of culture-specific items in a literary text as well as to study the most common techniques of their translation in A. Conan Doyle's novel "The Lost World". As a result of the research, it was found that culture-specific items convey a special national flavor and translators should pay special attention to them in literary texts. For translators, the literary style is one of the most difficult because during the translation of literary texts it is very important to correctly convey the content of the text, colorfulness, images and characters' character. A translated novel or short story is an independent work since the translator contributes something of his/her own. Moreover, the translator faces such a problem as dialogues and lines. It is quite difficult to translate a foreign language into Ukrainian in such a way that a Ukrainian-speaking person understands the national peculiarities of another nation. Therefore, there are often omissions in the translation process since there are simply no suitable equivalents for the transmission of cues. Analyzing the culture-specific items of A. Conan Doyle's novel "The Lost World" translated into Ukrainian, the following translation methods were found: transcription, transliteration, calque, transformational translation and translation using a functional analogue. At the same time, we believe that the translation using a functional analogue has a significant drawback - there is a replacement of the culture-specific item, which can lead to a distortion of the meaning of the text, which is a big disadvantage in the translator's work. The question of the transfer of foreign language culture-specific items that they are understandable to the speakers of the target language still remains open due to the multitude of translation methods and the variety of lexical units. It is also worth noting that the translation process is not devoid of a creative component, so different translators can see the translation version of the same culture-specific item in different ways. The task of the translator is to extract the information contained in the original text as completely as possible in order to possess the background knowledge that native speakers have. To summarize, we can say that adequate translation of culture-specific items is a difficult and responsible job as far as it depends on how the reader perceives the work and understands its plot.

Постановка проблеми. Як відомо, мова відіграє важливу роль у житті кожної людини та суспільства в цілому, адже саме вона відображає культуру та побут будь-якої нації, а також несе в собі національно-культурний код певного народу. Різні культури взаємодіють одна з одною, внаслідок чого відбувається обмін інформацією на мовному рівні також. Таким чином, у будь-якій мові існують численні лексичні одиниці, які позначають специфічні для конкретної нації явища. Саме в цих словах і відображений нерозривний зв'язок

мови та культури, а культурно-значущі асоціації, закладені в них, становлять культурний компонент семантики мовних одиниць. Такими одиницями є реалії.

На даний момент дослідження реалій становить великий інтерес і перебуває у полі діяльності як мовознавства, так і культурології, лінгвокраїнознавства та інших наук. Багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів продовжує вивчати і визначати різноманітні характерні риси реалій, виділяти їх класифікації і навіть пропонувати

конкретні способи перекладу даних лексичних одиниць у різних літературних жанрах. Серед них можна виділити таких видатних особистостей, як Т. Погрібна, С. Флорін, Р. Зорівчак, В. Коптілов, О. Кундзіч, О. Чередниченко та багато інших.

Мета і завдання статті. Основною метою та завданням статті є розгляд та аналіз реалій та способів їх перекладу українською мовою на прикладі роману А. Конан Дойля «Утрачений світ».

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є особливості перекладу реалій у романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» з англійської мови українською, а об'єктом – реалії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досить часто у процесі перекладу можна зустріти реалії. Адекватний переклад реалій становить певні труднощі. Перекладач має зробити переклад реалії так, щоб читач зрозумів, про що йдеться, і якомога точніше передати культуру іншого народу, відбиту у цій реалії.

Згідно зі словниковими визначеннями реалії – це предмети матеріальної культури. Реалії – це слова та словосполучення, які називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі іншому, які є носіями національного та історичного колориту і не мають, як правило, точних відповідностей (еквівалентів) в інших мовах [1, с. 174].

Реалії визначаються як різноманітні фактори, що вивчаються екстралінгвістикою, такі як державний устрій країни, історія та культура народу, а також предмети матеріальної культури.

Кожна мова відображає особливості національної культури, історії, менталітету того народу, який цією мовою спілкується, а будь-який художній твір створюється у межах певної культури. Носію іншої мови елементи цієї культури можуть бути незнайомі та незрозумілі, тому текст потрібно адаптувати для того, щоб він став зрозумілим читачеві.

Переклад реалій – це частина великої та важливої проблеми передачі національної та історичної своєрідності, яка відноситься до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. При виборі відповідного прийому перекладу особливу увагу потрібно приділити місцю, подачі та осмисленню незнайомої реалії в оригіналі. Незнайомою здебільшого вважається чужа реалія. Автор вводить її в текст художнього твору при описі дійсності, яка є новою для носія цієї мови [4, с. 126].

Найбільш вдалим вважається таке введення в текст незнайомої реалії, яке забезпечує її природне сприйняття читачем без застосування з боку автора особливих засобів її осмислення. Але у сумнівних ситуаціях перекладачеві слід

ретельно перевірити, чи існує розглянуте слово в мові перекладу, чи воно відповідає значенню, а також який його фонетичний та графічний вигляд у мові перекладу.

Досить часто письменник та перекладач мають на увазі контекстуальне осмислення, тобто вони вважають, що читач зрозуміє запроваджену реалію «за змістом». Непоодинокими є випадки переоцінки фонових знань читача, коли автор не пояснює реалію, явно незнайому публіці, яка її читає.

Процес вивчення реалій становить велике поле для проведення найрізноманітніших досліджень не лише лінгвістичного, а й культурологічного характеру. Подати точний список способів передачі реалій – це досить важке завдання внаслідок різноманітності мовних одиниць та їх індивідуальних особливостей, а також через те, що прийоми передачі реалій можуть видозмінюватися.

Найчастіше відбувається так, що у словнику відсутній еквівалент реалії, тому перекладач використовує різні прийоми для того, щоб найточніше її передати.

Найпоширенішими прийомами перекладу реалій є такі:

- 1) транскрипція та транслітерація;
- 2) калькування;
- 3) трансформаційний переклад;
- 4) переклад із використанням функціонального аналога [4, с. 59].

В оригінальному тексті автор не пояснює значення реалій, оскільки для нього це звичайні явища і поняття, що використовуються кожного дня. Завдання перекладача ускладнюється: він повинен передати реалію так, щоб вона не ускладнювала текст і не збільшувала стилістичне навантаження.

Дане дослідження проведене на матеріалі роману А. Конан Дойля «Утрачений світ» у перекладі Ростислава Доценка.

Сер Артур Конан Дойль (1859–1930 рр.) – видатний англійський письменник, лікар, творець одного з найпопулярніших персонажів усіх часів та народів – детектива Шерлока Холмса. Він народився 22 травня 1859 р. в Единбурзі в інтелігентній родині. Детективні розповіді про Шерлока Холмса зробили Конан Дойля не тільки відомим за межами Англії, але й одним із найбільш оплачуваних письменників. У 1912 р. вийшов перший роман про професора Челенджера – «Утрачений світ». Загалом у цій серії було створено п'ять романів. Вивчаючи коротку біографію Артура Конан Дойля, слід знати, що він був не лише романістом, а й публіцистом. З-під його пера вийшов цикл творів, присвячених Англо-Бурській війні.

Роман «Утрачений світ» мав величезний читацький успіх, він вважається одним із шедеврів наукової фантастики та перекладений на всі

основні мови світу. Серед його переваг критики відзначають динамічний сюжет, яскравих персонажів та м'який гумор. У 1925 році вийшов американський німий науково-фантастичний художній фільм з Воллесом Бірі, який зіграв головну роль – професора Челенджера.

У романі описуються пригоди британської експедиції до Південної Америки. На скелястому недоступному плато в басейні Амазонки Челенджер із компаньйонами (професором Саммерлі, лордом Джоном Рокстоном і репортером Мелоуном, від чийого імені ведеться розповідь) виявляє «утрачений світ» — район, де збереглися динозаври, людино-мавпи та дикуни кам'яного віку.

Далі розглянемо способи передачі іншомовних реалій на прикладі науково-фантастичного роману А. Конан Дойля «Утрачений світ» та способи їх передачі в перекладі Р. Доценка.

1. У перекладі Р. Доценка часто використовує транскрипцію. Транскрипція – це спосіб перекладу, у якому відтворюється звукова форма слова чи словосполучення. Наприклад: «Rhode Island» – «Род-Айленд», «Behold me, then, at the office of the *Daily Gazette*, on the staff of which I was a most insignificant unit, with the settled determination that very night, if possible, to find the quest which should be worthy of my Gladys! [5, с. 6]» – «Уявіть собі, як я, п'ята спиця в колісниці «*Дейлі-газет*» провів цей вечір у редакції, коли в моїй голові дозріло непохитне рішення: якщо вдасться, сьогодні ж знайти можливість здійснити подвиг, який буде гідний моєї Гледіс [2, с. 8]».

Приклади транслітерації – відтворення графічної форми слова, наприклад: “...the token value of silver, the depreciation of the *rupee*, and the true standards of exchange” [5, с. 71] – «...про зниження вартості срібла, знецінення грошей, падіння *рупії* та про необхідність встановлення правильної фінансової системи [2, с. 104]». У науково-фантастичному романі А. Конан Дойля «Утрачений світ» досить широко були представлені різні назви тварин, рослин, назви місцевостей та різних народів, що їх населяють. Для передачі подібної лексики найчастіше був використаний прийом транскрипції/транслітерації.

Також у романі часто вживалися лексичні одиниці, які позначають зовнішні реалії для обох мов у нашій мовній парі (українська, англійська), наприклад: кімоно, Курупурі та ін. Дані реалії є відображенням побуту тих народів, про які також йде розповідь у романі. Військові реалії, зокрема назви зброї, також досить широко представлені в даному творі, наприклад: револьвер, бленд, Експрес та ін. Для їх передачі також використовувався прийом транскрипції/транслітерації.

2. Калькування. Калькуванням називається спосіб перекладу, під час якого відбувається заміна слів чи морфем мови оригіналу їх лексичними

відповідниками у мові перекладу. Наприклад: “Summerlee rejoined, however, with a sour smile, by saying that he understood that *Millbank Prison* had been pulled down” [5, с. 30] – «Саммерлі кисло посміхнувся і сказав: Наскільки мені відомо, *Мілбенську в'язницю* давно знесли» [2, с. 68]; “Once some bandy-legged, lurching creature, an *anteater* or a bear, scuttled clumsily amid the shadows” [5, с. 25] – «Тільки раз у густій тіні під деревами незграбно прошкандибав якийсь клишоногий звір – чи то *мурахоїд*, чи то ведмідь» [2, с. 59]. У даному випадку використане орфографічне калькування. Зазвичай це спосіб перекладу імен людей, назв географічних об'єктів, народів тощо. У такому разі може копіюватися спосіб написання назви з мови-джерела на мову перекладу, проте часто не враховується можливість відтворення отриманої одиниці носіями мови.

3. Трансформаційний переклад (смысловий розвиток). Смысловий розвиток під час перекладу полягає в тому, що у перекладі використовується слово або словосполучення, значення якого є логічним розвитком значення одиниці, яка перекладається. Наприклад: “...and *play center three-quarter* every Saturday for the London Irish” [5, с. 168] – «...і щосуботи граю в регбі в ірландській збірній» [2, с. 253]. Це найскладніший спосіб, який вимагає певної майстерності перекладача. Сутність цього способу полягає у заміні під час перекладу одного поняття іншим, якщо ці поняття пов'язані один з одним як причина і наслідок або як частина і ціле. Англійський варіант *play center three-quarter* досить великий та мало про що говорить українськомовному читачеві, відповідно перекладач використав термін *регбі*, який є відомим українському читачеві.

4. Переклад із використанням функціонального аналога. Суть даного перекладацького прийому полягає в тому, що та сама предметна ситуація зображується в мові перекладу на основі різних, хоча і взаємопов'язаних ознак. Наприклад: “In his hospital *fazenda* we spent our time until the day when we were empowered to open the letter of instructions given to us by Professor Challenger” [5, с. 105] – «Ми прожили в його гостинній *асьєнді* до терміну, зазначеного на конверті, який дав нам професор Челенджер» [2, с. 181]. Цей спосіб перекладу слід застосовувати дуже обережно, оскільки створюється можливість заміни однієї реалії на іншу, місцеву. Це може спричинити помилкові ілюзії щодо того, що рання реалія-предмет існує в країні чи місцевості, де її насправді немає.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під час перекладу науково-фантастичного роману «Утрачений світ» Ростислав Доценка використав такі способи перекладу, як транскрипція / транслітерація, калькування,

трансформаційний переклад та переклад із використанням функціонального аналога. Найбільш поширеним способом перекладу була транскрипція / транслітерація, яка склала близько 60% реалій. Рідше використовувалися способи калькування (12%), трансформаційного перекладу (12%) та спосіб функціонального аналога (16%).

Таким чином, необхідно наголосити, що дослідження реалій країни мови, яка вивчається, вимагає глибокого культурологічного аналізу та наявності лінгвокраїнознавчих знань. Питання про передачу іншомовних реалій тією мірою, щоб вони були зрозумілі носіям мови перекладу, ще залишається відкритим у зв'язку з безліччю прийомів перекладу та різноманіттям лексичних одиниць мови. Варто зазначити також, що процес перекладу не позбавлений творчого компонента, тому різні перекладачі можуть по-різному бачити варіант перекладу однієї й тієї ж реалії.

Завдання перекладача – якомога повніше отримати інформацію, яка міститься в тексті оригіналу, аби оволодіти фоновими знаннями, які мають носії вихідної мови, тому успішне виконання функцій перекладача передбачає всебічне вивчення історії, культури, літератури, звичаїв, сучасного життя народу, з мовою якого перекладач має справу. Іншими словами, основною вимогою до повноцінного перекладу є знання перекладачем реалій або конкретних умов життя та побуту країни, з мови якої здійснюється переклад [3, с. 180].

Аналіз перекладів реалій – це не лише вивчення певних одиниць мови, але й докладніше знайомство з культурою країни, мова якої вивчається.

Підсумовуючи, можна сказати, що адекватний переклад реалій – це складна та відповідальна робота, оскільки від цього залежить те, як читач сприйме твір та зрозуміє його сюжет. Перекладач має знати значення реалій, знати культуру іншої країни, щоб якнайточніше передати сенс і національне забарвлення твору, який перекладається.

Перспективу подальшого дослідження ми бачимо в аналізі подання англомовних реалій

в українських тлумачних словниках з метою їх порівняння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голянич М.І., Стефурак Р.І., Бабій І.О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Сімік, 2011. 272 с.
2. Конан Дойл А. Утрачений світ. КМ-БУКС. 2016. 352 с.
3. Погрібна Т.А. Реалії як етнокультурні маркери в художньому тексті та їх переклад. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10 (2). С. 276–281.
4. Савчин В.Р. Микола Лукаш – подвижник українського художнього перекладу. Літопис / Львівський національний університет імені Івана Франка. 2014. С. 374.
5. Conan Doyle A. The lost world. Київ : Знання. 2019. 206 с.

REFERENCES

1. Holianych M.I., Stefurak R.I., Babii I.O. (2016) Slovnyk lnhvistychnykh terminiv: leksykolojiia, frazeolojiia, leksykohrafiia [Dictionary of linguistic terms: lexicology, phraseology, lexicography]. *Symyk*, 272 p.
2. Conan Doil A. (2016) Utrachenyi svit [The lost world]. *KM-BUKS*, 352 p.
3. Pohribna T.A. (2016) Realii yak etnokulturni marker v khudozhnomu teksti ta yikh pereklad [Realities like ethnocultural descriptors in the literary text and its translation]. *Actual problems of philology and translation studies: scientific journal of Khmelnytskyi National University*, vol. 10 (2), pp. 276–281.
4. Savchyn V.R. (2014) Mykola Lukash – podvyzhnyk ukrainskoho khudozhnoho perekladu. *Litopys [Mykola Lukash is an ascetic of Ukrainian literary translation.Chronicle]. Ivan Franko National University of Lviv*, p. 374.
5. Conan Doyle A. (2019)The lost world. *Znannia*, 206 p.